گۆڤارا زانستێن مرۆڤایەتی یا زانکۆیا زاخۆ
مجلة العلوم الانسانية لجامعة زاخو
Humanities Journal of University of Zakho (HJUOZ)
Vol. 6, No. 1, Part 1, pp. 98–110, Mar.-2018
hjuoz.uoz.edu.krd
p-ISSN: 2410-7557
e-ISSN: 2518-5128
journals.uoz.edu.krd

هونەرەکانی ئەدەب لە رۆژنامەی Kurdistan pressی سویددا

نەوزاد عەلی ئەحمەد
راوێژکار لە پەرلەمانی کوردستان (nawzad.ali@hotmail.com)

وەرگرتن:2017/12 پەسەندکرن: 2018/03 بەلاڤکرن: 2018/03 https://doi.org/10.26436/2018.6.1.554

پوختە:
ئەم بابەتە هەڵوەستە کردنە لەسەر رۆژنامەیەك کە تا ئێستا بە گشتی و لە کوردستانی باشوور توێژینەوە و بابەتی لەبارەوە نەنووسراوە. لەم بابەتەدا لە میانی دوو بەشدا هەر بەشێك بۆ دوو تەوەر دابەش کراوە، تەنیا لە هونەرەکانی ئەدەب لە رۆژنامەکە دەدوێت. لە بەشی یەکەمدا قسەوباس سەبارەت بە کۆچکردن بۆ دەرەوە و ژیانی پەنابەری و گرنگیدانی رەوەندی کوردستانی بە بواری رۆژنامەگەریی لە سوید و شوێنی رۆژنامەی Kurdistan press لەو مێژووەدا کراوە، هەر لەم بەشەدا وردەکارییەکانی دەرچوون و داخستنی رۆژنامەکە خراوەتەروو. بەشی دووەمی بابەتەکە تەرخانکراوە بۆ هونەری شیعر و هونەری پەخشان لە رۆژنامەکەدا، بۆ هەر یەکێك لە هونەرەکان چەند نموونەیەك نووسراوەتەوە و رەخنە و بەدواداچوونیان بۆ نووسراوە.
پەیڤێن سەرەکی: هونەرەکانی ئەدەب، رۆژنامەی Kurdistan press، سوید.

1.بێشەکی

1.1.دەستپێك:

رۆژنامەی Kurdistan press، دوای رۆژنامەی "کۆمکار" تەمەن درێژترین رۆژنامەی کوردییە کە لە ئەوروپا دەرچووە. دیارە لێرەدا هەر تەنیا مەبەستم لە ساڵ نیە، بەڵکو شێوە و تیراژ و ژمارە بەشێکن لە تەمەنی رۆژنامە، رەنگە لێمپرسن، ئەوەی ئەوە نیە، فلان گۆڤار، بلاوکراوە، یاخود رۆژنامە لەو ساڵە تا ئەو ساڵە درێژەی بە دەرچوون داوە، وەڵامی من بۆ ئەوجۆرە لێکدانەوانە پێویستە جیاوازی لەنێوان بڵاوکراوەیەکی بە کۆپی چاپکردن لەگەڵ رۆژنامەیەك بکرێت، کە لە فۆرم و ناوەرۆکدا هەڵگری کاریی رۆژنامەگەرییە.

2.1 .چی دەربارەی Kurdistan press نووسراوە:

ئەوەندەی بە دواداچوونم بۆ کردووە و زانیاریم هەیە، تا ئێستا بە تیپی لاتینی لە چەند دێڕێك بترازێت ئەگەرنا بابەتێکی ورد سەبارەت بە رۆژنامەیKurdistan press نەنووسراوە، لە باشووری کوردستانیش هیچ نووسەر و کتێبخانە و ئەرشیڤخانەیەك گرنگی بە پاراستنی ئەم رۆژنامەیە نەداوە، تەنیا کتێبی "رابەری رۆژنامەگەریی کوردی " لاپەرەیەکی بۆ تەرخانکردوە، بەڵام ئەویش کەموکوڕی تێدایە، نووسیویەتی یەکەمین ژمارەی رۆژی ١٩٨٦/٩/٢٤ دەرچووە. ئەوەی ئەو نووسیویەتی راستە، بەڵام پێش ئەم ژمارەیە، ژمارە " سفر" هەیە رۆژی ١٩٨٦/٩/١٢ دەرچووە، کەواتە " سفر" دەبێت بە یەکەمین ژمارەی رۆژنامەکە. ئەو دەڵێت" تا ساڵی ١٩٩٣ بەردەوام بووە، ئەمەشیان هەڵەیە، دوا ژمارە رۆژی ١٩٩٢/٩/٣٠ دەرچووە. هەروەها ئەو بلاوکراوەیەی رۆژی ١٩٩٩/٧/٩ بە بۆنەی کۆچی دوایی ئۆرهان کۆتان دەرچووە، بە ژمارەیەکی تری لە قەڵەم داوە، ئەمە هیچ پەیوەندی بە ریزبەندی ژمارەیی رۆژنامەکەوە نیە، تەنیا ناوەلۆگۆی رۆژنامەکەیان خستۆتە سەر رۆژنامەکە، هەروەها زنجیرەی ژمارەشیان بۆ بلاوکراوەکە دانەناوە، واتە نەیانووسیوە ژمارە ٩٤.

3.1 .ئامانج:

رۆژنامەگەریی ئێمە لە تاراوگە گەنجینەیەکی دەوڵەمەندە، بەداخەوە تا ئێستا ناوەندێك و دەسەڵاتێك نیە، بە پلان و نەخشەیەکی زانستی ئەو گەنجینەیە کۆبکاتەوە و لە شوێنێك بیانپارێزێت بە ئامانجی لێکۆڵینەوە. ئەم بابەتەی منیش دەچێتە ئەو چوارچێوەیە، لە گۆشەیەك لە گۆشەکانی رۆژنامەیەك دەدوێم کە شایستە بە هەڵوەستە کردنە. ئامانجی سەرەکیم لێدوان و ناساندن و سەرنجدان لە رۆژنامەیەکی دەوڵەمەندە، بە هەواڵ، راپۆرتەهەواڵ، رێپۆرتاج، دیدار و هەڤپەیڤین، ئەدەب و هونەر، لاپەرەی تایبەت بە منداڵان، وتار بە گشتی و وتار و شیکاریی سیاسی بە تایبەتی. سەرنجدان و لێکۆڵینەوەیە لە هونەرەکانی ئەدەبێك کە لە ئاووهەوای ئازادی ئەوروپا چاپ و بلاوکراوەتەوە.

4.1.میتۆد:

لە کاری لێکۆڵینەوەدا من لەگەڵ فرەمیتۆدیم، چونکە لەو حاڵەدا توێژەر باشتر مەبەست دەداتە دەست، بەڵام پێویستە ئاراستەیەکی دیاریکراویش هەبێت بۆ پلاندارێژی و وردتر قسەکردن لەسەر پنت و خاڵەکاندا. لەم بابەتەدا زیاتر کارم لەسەر میتۆدی سیاقخوازی

کردووە، چونکە ئەم میتۆدە زیاتر پەیوەستە بە رونگەی کۆمەڵایەتی و چوارچێوەی مێژوویی تێکستەوە.

5.1. گرفت:

لەسەردەمی پێشڤەچوونی تەکنۆلۆجیاشدا، تا ئێستاش نەبوونی سەرچاوەی پێویست کێشەی سەرەکی توێژەرەوە. لە کاتێك کە خەریکی سۆراغکردنی ژمارەکانی ئەو رۆژنامەیە بووم، بە رێککەوت زانیم ژمارەکان دیجیتاڵ کراون خراونەتە سەرنێت، بەڵام بەداخەوە زۆر ناشارەزایانە سکانکراون و ژمارە هەیە بەشێك لە نووسینەکانی ناخوێندرێتەوە و پەڕیوە، هەروەها ژمارەکانیان بە رەش و سپی دابەزاندووە، کە لە ئەسڵدا، چەندان لاپەڕەی رۆژنامەکە رەنگاورەنگە، بە هەر جۆرێك بوو تەواوی ئۆرجیناڵی ژمارەکانم دەستکەوت.

6.1. پلان:

بابەتەکە دابەشی دوو بەش کراوە، هەر بەشێکیش بۆ دوو تەوەر. لە بەشی یەکەمدا هەڵوەستە سەبارەت بە کۆچ و ژیانی پەنابەر و گرنگیدانی رەوەندی کوردستانی بە بواری رۆژنامەگەریی لە سوید کراوە، لە تەوەری دووەمدا وردەکارییەکانی دەرچوون و داخستنی رۆژنامەکە خراوەتەڕوو. بەشی دووەمی باسەکە بە هەمان شێوەی بەشی یەکەم، دابەشی دوو تەوەر کراوە، تەوەری یەکەم بۆ هونەری شیعر و تەوەری دووەم بۆ هونەری پەخشان تەرخانکراوە، بۆ هەردوو تەوەرەکە نموونە لە خودی رۆژنامەکە وەرگیراوە و قسە و باسی لەبارەوە کراوە.

پێش کۆتایی.. ئەنجام و راسپاردە نووسراون، ئینجا ناوی سەرچاوەکان هاتووە و کورتەی بابەتەکە بە زمانەکانی عەرەبی و ئینگلیزی نووسراوە.

2. بەشی یەکەم

1.2. تەوەری یەکەم: کورد و بواری رۆژنامەگەریی لە سوید

1.1.2. کورد لە سوید: بەهۆی بوونی جەردە و رێگرەکانی دەریا، سویدییەکان لە رۆژگارەکانی زوودا ناوی کورد و خاکی کوردستانیان ناسیوە، بەڵام ئەوە نابێت بە سەرەتایەك بۆ کۆچکردنی کورد بۆ ئەو وڵاتە. " کورد ل ئالیا سوێدییان دە ڤە سەد سالا ئین تێن ناسین. ئەم ڤێ یەکێ ب کێمانی ژ فەرهەنگێن سوێدی یێن کو دیرۆکا پەیڤان دیار دکن، فێر دبن. هن پەیڤێن کو ب کورد و کوردستانێ ڤە گرێدایی نە و د زمانێ سوێدی دە تێن ب کار ئانین ل ژێر ئانگۆری سالێن بکارئانینا وان هاتنە رێز کرن:

کورد (کورد، کەسێن ژ کوردستانێ)، پشتی ۱۸۸۰

کوردیسك(کوردی، سفات، تشتێ کوردان گرێدە)، پشتی ۱۹۱۱

کوردیسکا (زمانێ کوردی) پشتی ۱۸۸۳

کوردیسکا (ژنا کورد)، پشتی ۱۹۳۱

پێش کۆچکردنی کورد بۆ وڵاتی سوید چەند کوردێك بە مەبەستی کاری دیپلۆماتی سەردانی وڵاتەکەیان کردووە، لەوانە" محەمەد ئەمین زەکی و شەریف پاشای خەندان. بەڵام بەهۆی کردەوەی دەسەڵاتە شۆڤێنی و دیکتاتۆرییەکانی ئەو وڵاتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە، بە ناچاری روویان لە وڵاتانی ئەوروپا کردووە، یەکێك لەو وڵاتانەش، وڵاتی سوید بووە. کورد بە دوو جۆر رووی لە سوید کردووە، بە تاك و کۆمەڵ. وەك تاك سەرچاوەکان نووسیویانە سەلاحەددین راستگلدی " ۱۹۲۷–۱۹۸٦" یەکەمین کوردە چۆتە سوید بە مەبەستی خوێندن، بەڵام وەك پەنابەر، سلێمان ئەلکسەندەر لە رووسیاوە رووی لە سوید کردووە و دەبێت بە یەکەمین کورد کە داوای مافی پەنابەرێتی کردووە، لە سەرچاوەیەکی تردا هاتووە میرزا سەید یەکەمین کوردە لە سوید داوای مافی پەنابەرێتی کردووە و ئەمەش ساڵی ۱۸۹۳ بووە.

ئەوەی لە مێژووی کۆچدا گرنگە و پسپۆران کاری زانستی لە بارەوە دەکەن، کۆچی بە کۆمەڵە، بۆ کوردیش لەگەڵ سەرهەڵدانی خەباتی سیاسی و چەکداری ژیانی سەختر بووە و داگیرکەران بە جۆرەها شێوەیە کوردیان چەوساندەوە، ئەمە هۆکارە هەرە دیارە بۆ کۆچکردن و هەڵبژاردنی ژیانی ناچاریی پەنابەریی.

لەگەڵ کودەتاکەی ساڵی ۱۹۷۱ لە تورکیا چەندان کورد روویان لە سوید کردووە، ئەگەرچی دوای دەرچوونی بڕیاری لێبووردن لە لایەن تورکیاوە، چەند کەسێکیان گەڕانەوە، بەڵام ژمارەیەکی زۆریان مانەوە و نەگەڕانەوە. حاڵەتی کۆچی کورد لە پارچەکانی تریش بە هەمان شێوە بووە، لە باشووری کوردستان ساڵی ۱۹۷۵، لە باکووری کوردستان ساڵی ۱۹۸۰، رۆژهەڵاتی کوردستان دوای ۱۹۸۰، دیسان باشووری کوردستان لە ۱۹۸۸، ۱۹۹٦، رۆژئاوای کوردستان لە ۲۰۱۱ تا ئێستا.

دوای ئەوەی لە کۆتایی شەستەکانی سەدەی رابردوو کۆمیتەی سویدی– کوردی دروست دەکرێت و حزب و رێکخراوە سیاسییەکان دەست بە کاریی رێکخراوەیی دەکەن بە مەبەستی رێکخراوبوونییان، ئەو حزبانە وەك سێبەر، کۆمەڵە و رێکخراوی پیشەییان دروست کردووە، یەکێك لەو رێکخراوانە کۆمەڵەی گەلی کوردستان بووە. ئەو رێکخراوانە دەستیان بە کارو چالاکی کردووە، بە تایبەتیش لە بۆنە نەتەوەیی و نیشتمانییە کورد و کوردستانییەکاندا .

2.1.2. کورتەیەك سەبارەت رۆژنامەگەریی کوردی لە سوید: کەمی ژمارەی کورد لە سوید کاریگەریی هەبووە لەسەر بزاڤی رۆژنامەگەریی کوردی لەو وڵاتەدا، ئەگەر پێش شکستی بزاڤی چەکداری لە باشووری کوردستانی ۱۹۷۵ و کۆدێتای میللیتاریی لە باکووری کوردستانی۱۹۸۰، هەر بەرهەمێکی رۆژنامەگەریی هەبووبێت ئەوە تەنیا بریتی بووە لە کۆپیکردنەوەی ئەو ئەدەبیاتەی

کە لە پارچەکانی کوردستان بە نهێنی چاپ و بڵاودەکرانەوە. بەڵام دوای ساڵی ١٩٧٥ و بە زیادبوونی ژمارەی کورد لەو وڵاتەدا، دەستکراوە بە چاپ و بڵاوکردنەوەی بڵاوکراوە و رۆژنامە بە تایبەتیش لەسەر دەستی حزب و رێکخراوە سیاسی و چەند کۆمەڵەیەکی پیشەییدا بۆ نموونە کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات– ئەکسا، ئۆرگانەکەیان کە ناوی " ئاسۆ" بوو لە شاری ئۆپسالا ساڵی ١٩٧٦ چاپ و بڵاوکردەوە. بەڵام لە ١٩٨٠– ١٩٩٠ بزاڤێکی دیاری رۆژنامەگەریی کوردی لەو وڵاتەدا دەبینرێت و چەندان رۆژنامە، گۆڤار، بڵاوکراوە دەرچوونە، ئەمەش ناوی چەند بڵاوکراوە، رۆژنامە و گۆڤارێکە:

ئاسۆ١٩٧٦، ئارمانج١٩٧٩، ئاریە١٩٨٥، ئاشتی١٩٨٣، ئاڵا١٩٨٦، ئەرکی نوێ١٩٨٧، الاتحاد١٩٨١، ئێسۆت١٩٨٥، بەربانگ١٩٨٢، بەربانگێ ١٩٨٤، بەرگەه ١٩٨٩، بەرهەم ١٩٨٧، بلاڤۆك ١٩٧٩، بولتنا کۆمکار ١٩٧٩، پیا ١٩٨٨، پێشرەو ١٩٨٤، پێشڕەو ١٩٨٤، تەڤگەر ١٩٨٩، تریسکە ١٩٨٢، چوارچرا ١٩٨٦، خەرمانە ١٩٩١، خبرنامە کوردستان ١٩٧٩، خوێندکاری کورد ١٩٧٩، دەنگ ١٩٨٥، دەنگی یانە ١٩٨٩، دێموکرات ١٩٨٨، دیدار ١٩٩١، دیمانە ١٩٩١، رابوون ١٩٩١، راپەرین ١٩٧٨، راستی ١٩٨٦، رزگاریا کوردستان ١٩٧٨، راستی ١٩٨٨، رووناکبیری ١٩٩٢، رۆژانوو ١٩٧٨، رۆژنامەی بێگانان، رێناسی ١٩٨٤، زازایستان ١٩٩١، زەنگڵ ١٩٨٥، ژ نیو تایم ١٩٧٨، سەردەمی نوێ ١٩٨٦، سەرهلدان ١٩٩١، ستێرکا ١٩٧٧، سەوت شەبیبە کوردستانیە ١٩٩٠، شانۆ ١٩٨٦، کورد ١٩٩٠، کوردستان ١٩٧٥، کوردستان ١٩٩٢، کوردستان پرێس ١٩٨٦، کوردستان ١٩٨٨، کولیلك ١٩٨٠، کۆچەر ١٩٨٨، کۆمار ١٩٩٠، گۆڤاری کۆمەڵەی پزیشکانی کوردستان ١٩٨٨، لە دایك بوون ١٩٨٧، مامۆستای کورد ١٩٨٥، مۆسیك و هونەر ١٩٨٨، میرکوت ١٩٨٥، نەورۆز ١٩٨٦، نوودەم ١٩٩٢، نووسەر ١٩٩٠، نیشتیمان ١٩٨٣، نیو پێشمەرگە ١٩٨٣، وان ١٩٩٢، هەلەبجە ١٩٨٨، هێڤی ١٩٨١، هەڤیا گەل ١٩٨٦، هێلین ١٩٨٢

3.1.2. **ئەزموونی تر:** رۆژنامەی Kurdistan press، تاکە

رۆژنامەی کوردی نیە، کە لە وڵاتی سوید بە زمانی تر دەرچووبێت. کادر، چالاکوان، سیاسەتمەدارەکانی باکووری کوردستان، چ لە ناوەوەی وڵات، چ لە تاراوگە هەر کارێکی راگەیاندنیان پێشکەش کردبێت ئەگەر تەواوی بەرهەمەکە بە زمانی تورکی نەبێت، ئەوە بەشێکی هەرەزۆری بۆ زمانی تورکی تەرخان کراوە، ئەمەش پشتیوانی نیە لە سیاسەتی پانتورك، بەڵکو دەیانەوێت زۆرترین کەس لە ئامانج و پەیامەکەیان تێبگات، کە وەك دەزانرێت، تا بە ئەمڕۆش دەگات خوێندن و فێربوون بە زمانی کوردی لە تورکیا قەدەغەیە.

لە کاری راگەیاندن پاراستنی زمانی نەتەوە و پەرەپێدانی کاری لە پێشینەی دامودەزگاکەیە، بەڵام خاڵێکی سەرەکیش هەیە بریتییە لە گەیاندنی پەیام و چۆنیەتی حاڵیبوون و لێکحاڵیبوون. لەو رووەوە خەباتکەرانی کورد روویان لە دوو رێگا کردووە، بە زمانی کوردی ئەدەبیاتی خۆیان بڵاوکردۆتەوە و بە گوێرەی هەڵکەوتەی جوگرافیا زمانەکانی تریشیان فەرامۆش نەکردووە. لێرەدا تەنیا وەك نموونە ناوی چەند بڵاوکراوە و گۆڤارێك دەهێنم کە کوردین، بەڵام بە زمانی سویدی بابەتیان بڵاوکردۆتەوە:

NYHETSBLAD FRAN KURDISTAN , Information om Kurdistan, KURDISTAN BULLETINE, SVENSK-KURDISK JOURNAL, KURDISTAN BULLETIN, Kurdernas vanner, Kurder i Spanga , KURDISTAN, KURDISTAN RAPORT, ROJA KURDISTAN, KURDISTANS SOL, Kurdisk kvinnobulletin JIN, Renasi ,SLAGBORREN, SVART VITT, Kurdistan info, KurdernasVanner, BUDSKAP, AVESTADidar, SOSYALDEMOKRATKURDISTAN, REVIEW, Nor , ... JINDAN, ARARAT

2.2. تەوەری دووەم: کوردستان پرێس Kurdistan press: دەرچوون و داخستن!

1.2.2. دەرچوونی Kurdistan press: ئەگەر وەك رێباز

و ئامانج و ئاڕاستەی ئیشکردن سەیری ئەم رۆژنامەیە بکەین، رۆژنامەیەکی کوردییە، بە زمانی کوردی " پیتی لاتینی" و بە زمانی تورکی دەرچووە، تەنیا چەند بابەتێکی بە پیتی ئارامی بڵاوکردۆتەوە" رۆژناما کوردستان پرێس د مەها ئیلۆنا ١٩٨٦ ئان دە وەك رۆژنامەکی ب کوردی و ترکی و ١٥ رۆژین دەست ب وەشانا خوە کر. ژ بەر پرۆبلەمێن ئەکۆنۆمیك و رەداکسیۆنەل د ئیلۆنا ١٩٩٢ ئان دە وەشانا خوە دا راوەستاندن " لە ژمارە سفردا ئەم ئەدرێسە لە سەر رۆژنامەکەدا نووسراوە Sundbyberg Sweden سوندبێری ناوی گەڕەکێکە لە ستۆکهۆڵمی پایتەختی سوید، ئەو ئەدرێسە بەردەوام لەسەر ژمارەکان دووبارە بۆتەوە" کوردستان پرێس ل پایتەختا سوەدێ ل ستۆکهۆلم هات وەشاندن. د وەلاتێن ئەورووپی و چار پارچەیێن کوردستانێ دە هات بەلاوکرن".... وەك بڵاویان کردۆتەوە، سەرەتا تیراژەکەی بریتی بووە لە ١٥٠٠٠ هەزار دانە، بەڵام بەهۆی کێشەی دارایی نەبوونی ئیشتراکات تیراژەکەی کراوەتە ٣٠٠٠ هەزار دانە. سەرنووسەرکەی " رێداکتۆر" ئۆرهان کۆتان بووە و ئەمانەش لە دەستەی نووسەران بوون“ ئابت گورسەس، جەیهون ئارسلان. لەگەڵ چەند کەسێکی تر هاوکاریان کردوون، بەڵام چەندان نووسەر هەم نووسینیان لە رۆژنامەکەدا بڵاوکردۆتەوە، هەم کاریان تێداکردووە.

2.2.2. ئەوانەی بەرهەمیان تێدا بڵاوکردۆتەوە:

ئەمانە ناوی بەشێك لەو نووسەر و رۆژنامەنووس و ئەدیبانەن، کە بەرهەمیان لە

رۆژنامەکەدا بڵاوکردۆتەوە. بۆ ناوی چەند نووسەرێك و ساغکردنەوەی ناوەکەی سوودم کە ماڵپەڕی ئەرشیڤی رۆژنامەکە بینووە .

ناوەکان" ئۆرهان کۆتان (ن. بۆرا)، ئابت گورسەس (ا. فەڤز)، جەیهون ئارسلان (چ. چەکۆ)، موفت کۆتان (ب. سەردار)، شەفك دوندار، فەلەکەددن کاکای، دەروێش م. فەرهۆ، یۆرگۆ باجا، نهات بەهرام، کرڤە کالەندەر، تێموریێ خەلل مورادۆڤ، پەرڤن جەمل، بێکەس، م. تایفون (مالمسانژ)، ئۆمەر شێخمووس ، ئارف وزسەرن، شەرافەتتن کایا، شاهنێ بەکریێ سورەکل، جەلال ئایدن، فەخرەدن گەردی، روشەن ئارسلان، مەحفوز مایی، بارەش باتتێ، ئال بوجاك، م. سەلام فرات، ا. دکل، لۆقمان پۆلات، فرات جەوەر، برندار، مەحمود لەوەندی، شۆرەش زیرەك، هەسەنێ مەتێ، ئیلهام جان، شەرەفخان جزیری، پاشا ئۆزون (خۆرتۆ)، باڤێ نازێ، جوان هەققی (د. فەندی)، ئاهمەت مەك (ا. تگرس)، ئوسۆ....هتد

3.2.2 **فۆرم:** لەباری شێوەدا، ئەگەر دیزاین و پەیکەری رۆژنامەکە، بە دیزاین و چاپ و قەبارەی رۆژنامەکانی ئەوێ رۆژێی وڵاتی سوید بەراورد بکەین، تا ئاستێك خۆی لە باڵای ئەوان دەدات.

لە قەبارەدا تابلۆئیدە" نیو بەتاڵ"، ئەو قەبارەیە لە کۆتاییەکانی سەدەی بیست وەك مۆدێلێك زۆرترین پانتایی لە رۆژنامەگەریی ئەوروپی بۆ خۆی بردووە، لەم سەدەیەشدا زیاتر بڵاوبۆتەوە، بە تایبەتیش دوای هەنگاوە خێراییەکانی مێدیای نوێ. بۆ نموونە هەر سێ رۆژنامەی بەناوبانگ و خاوەن پێگە " داگیزنیهێتەر"، " ئافتۆنبلادێت"، " ئێکسپرێسن" بە هەمان قەبارە چاپ دەکرێن.

Kurdistan press زۆر گرنگی بە بڵاوکردنەوەی وێنە و هێلکاریی و کاریکاتێر داوە، بە شێوەیەکی ورد و زەلیقەیەکی زیرەك وێنەی داناوە، وەك کارێکی یاسایی و ئیتیکی کاری رۆژنامەگەریی وێنەیەکی بڵاونەکردۆتەوە، ئەگەر خاوەنی وێنەکە دیار نەبێت! Kurdistan press" د دەستپێکێ دە د ١٥ رۆژان دە جارەکە ب ١٦ رووپەلان، پشتی هەژمارا ٤١" ئان ب هەفتەیی ١٢ رووپەل هات وەشاندن. پشتی هەژمارا ٧٤" ئان پێ دە دیسا بوو ١٥ رۆژین، هەژمارا رووپەلێن وێ بوون ١٦. لێ گەلەك هەژمارێن وێ ٢٠–٢٤ رووپەل ژی هات وەشاندن "

لاپەڕەی پێشەوە و دوالاپەڕە رەنگاورەنگە، وەك هەر رۆژنامەیەکی پێشکەوتوو لەباری دابەشکردنی رەنگ و مانشێتی سەرنجڕاکێشەردا بەراورد بە لاپەڕەکانی تر، ئەم دوو لاپەڕەیە زیاتر گرنگی پێدراوە.

4.2.2. **ئابووری رۆژنامەکە:** ئەوان نووسیویانە لەگەڵ لە دایکبوونی رۆژنامەکە، رووبەڕووی کێشەی دارایی بۆتەوە، تەنیا سەد و دە هەزار کرۆنی سویدیان هەبووە" پارەیێن کو ژ فرۆتنا کوردستان پرەسسێ دهات، ژ سەدی بیستێ (٪ ٢٠) مەسرەڤ دەرنەدخست. رزگاری ژی ئالکارییا ماددی دکر لێ ژ بۆ فنانسەکرنا رۆژنامەکی نە بەس بوو. کولتورۆدەت (دەزگەهەك رەسمیا سوەدەیە) کو ئالکاریا هەمو خەباتێن کولتوری دکرن، ئالیکاری ددا کوردستان پرەسسێ ژی. وەکێ دن وەقفەکی ئالمان کو ئالکاریا خەباتێن ملەتێن بندەست دکرن نێزیکە ٣٠٠ هەزار مارکێ ئالمانی ئالکار دا کوردستان پرەسسێ. هەروەها کارسازەك کورد ٢٠٠ هەزار مارکێ ئالمانی ئالکار دا کوردستان پرەسس " بەڵام هەوڵ بەردەوام بووە بۆ کۆمەککردن بە رۆژنامەکە بۆ نموونە لە شارەکانی لەندەن، بەرلین و ستکهۆڵم شەوئاهەنگ رێکخراوە بۆ کۆکردنەوەی کۆمەك بۆ رۆژنامەکە، هەروەها سوودیان لەو کۆمەکانەش وەرگرتووە کە حکومەتی سوید لە چەند دامودەزگایەکدا بە بوارەکانی چاپەمەنی دەدا. یەکێك لەو هەوڵانەی دران و رەزامەندی بۆ وەرگیرا دەزگای سیدای سویدی بوو، کە دەزگایەکی بەناوبەنگی کۆمەکە لە سوید، بەڵام بەهۆی روودانی کێشە لەنێوان ئۆرهان کۆتان و مەحمود باکسی دەزگای ناوبراو کۆمەکەکەی بۆ Kurdistan press راگرت، ئیتر ژمارە ٩٣ بوو بە دوا ژمارە. ئەگەرچی" بە دوای کۆچی دوایی ئۆرهان کۆتان ژمارەیەکی دیکەی تایبەتی Kurdistan press لەساڵیادی خاوەنەکەی لە مانگی ٧–١٩٩٩ بە ٥٢ لاپەڕە و لە شێوەی گۆڤار دەرچووە و بنەماڵەکەی و هاوڕێکانی ئەم ژمارە تایبەتییەیان ئامادەکردووە. هەمووی تایبەتە بە ژیان و کارەکانی ئۆرهان کۆتان و وێنەکانی رێورەسمی ناشتنی ".

5.2.2. ANK **چییە؟** لەسەر رووپەڕی ژمارەکانی Kurdistan press ئەو سێ پیتە ANK نووسراوە، لە چەند ژمارەیەکدا بەم شێوەیە باس لەو سێ پیتە کراوە، واتە: ئاژانسا نوچەیا کورد" ئاژانسا نوچەیا کورد چاڤ، گوه و زمانێ تەڤگەرا رزگاریا نەتەوی و جڤاکیا وەلاتێ مە یە. تشتێن تە بهیست بگهینە .ANK ANK جارە یەکەمینە کو بوویە ناڤەندا نووچەیا کوردا. ANK سازوومانەکی ژ یا تێکۆشینا رزگاریا نەتەوی و جڤاکیا مە یە. ANK یا مە هەموویان یە. کەواتە ئەو ئاژانسە سەرچاوەی سەرەکی رۆژنامەکە بووە و هەوڵێك هەبووە بۆ دامەزراندنی سەنتەرێکی هەواڵ، لە شێوەی ئەو ئاژانسانەی کە وڵات و نەتەوەکان دایانمەزراندووە بە مەبەستی کۆکردنەوە و بڵاوکردنەوەی هەواڵ و دەنگوباس.

6.2.2. **ئەدەب و هونەر لە رۆژنامەکەدا:** لە ژمارە شەشەوە رۆژنامەکە رایگەیاندووە کە لاپەرەی تایبەت بە ئەدەبیات دەکاتەوە و داوا لە نووسەران دەکات بەرهەم و نووسینەکانی خۆیان بۆ ئەدرێسی رۆژنامەکە بنێرن:" رۆژنامەیا مە ب ڤێ هەژمارێڤە روپەلا ئەدەبیات، هونەر و چاند ڤە کرییە. نڤیسکار، خوێندەڤان و هونەرمەندێن کورد دکارن بەرهەمێن خوە ئێن هەلبەست، چیرۆك، کورتە چیرۆك، کریتیکا ئەدەبی، و هود بۆ رۆژنامەیێ بشێینن. ئەم ل بەندا بەرهەمێن وە نە.. هون دکارن بەرهەمێن خوە سەر ناڤنیشانا ژێرین بشێینن "

KURDISTAN PRESS

Edebiyat huner u cand
BOX 7080
Sundbyberg/ Seden 07 172

7.2.2. هونەرەکانی ئەدەب چین؟ ئەدەب و هونەر دوانەی یەکترن، وەك دوو دیاردەی دیالیکتیکی یەکتر تەواو دەکەن، هەر بۆیە بۆچوونێك هەیە کە ئەدەب بە یەکێك لە پێنج هونەرە جوانەکە پۆلێن دەکات، ئەو ئەدەبەش لە هونەرەکانی سەما، وێنەکێشان، مۆسیقا و پەیکەرتاشی دانابڕێت و وەك هونەرێکی تر ئەژماری دەکات و محەمەد حەسەنین هەیکەل روونتر بەیانی رای خۆی دەکات و دەنووسێت:" ئەدەب هونەرێکی جوانە ". بۆچوونەکان زۆربەی هەرەزۆریان لەسەر ئەوە کۆکن کە ئەدەب دابەشی دوو جۆر دەکەن" لە هەموو زمانەکانی جیهان دا بە کۆن و تازەوە، ئەدەب دابەشی دوو هونەری گەورە کراوە، بریتین لە پەخشان و شیعر " لێرەدا خاڵە جیاوازەکانی نێوان پەخشان و شیعر دەنووسین کە گەڵاڵەبووی بۆچوونی کۆمەڵێك پسپۆر و نووسەر و ئەدیبە

١- لە هەڵبەستدا کێش و ترپە هەیە، بەڵام لە پەخشاندا هەر ترپە هەیە.

٢- زمان لە پەخشاندا زمانی شیکردنەوەیە (تحلیلی)یە، بەڵام لە هەڵبەستدا تێك بەستییە(ترکیبی)یە، چونکە هەڵبەست کە ئەنجامی هەڵچوونی هەست و سۆزی دەروونی مرۆڤە پێویستی بە چڕی دەربڕین و کورت بڕی هەیە، بەڵام پەخشان بیرکردنەوەیە، بیرکردنەوەش پێویستی بە شیکردنەوە هەیە.

٣- هەڵبەست زمانی هەست و سۆزە، پەخشان زمانی ژیرییە.

٤- هەڵبەست نامێنێ ئەگەر وشەکانی و شێوازی نەمان، بەڵام پەخشان ئەگەر وشەکانیشی نەمان و هی تریان جێ ماناکەی هەر دەمێنێ، چونکە شوێنی وشە لە رستەی شیعری دا لە پەخشان جیایە.

٥- هەر لە رووکاری دەرەوەدا، لە باری پێکهاتەدا پەخشان و شیعر لە یەکتر جیاوازن.

3.بەشی دووەم

1.3.تەوەری یەکەم: هونەری شیعر:

1.1.3. دەستپێك: وەك جۆر، ئەکادیمییەکان شیعریان بەسەر چوار جۆر دابەشکردووە" ویژدانی، مەلحەمی، درامی، فێرکردن. هەر یەکێك لەم جۆرانە هەڵگری خاسیەت و پێناسەی تایبەت بە خۆیەتی. ئەگەر لەباری ناوەڕۆکدا ئاماژە بە شیعری ویژدانی بدەین ئەوە ناکرێت ئەم ناوانە فەرامۆش بکرێن" شانازی، ئاینی، کۆمەڵایەتی، وەسف، نیشتمانی، سیاسی.. هتد. دوای دروستبوونی حزب و رێکخراوی سیاسی کوردی بە تایبەتیش دوای پەنجاکانی سەدەی رابردوو شیعری حزبیش چۆتە نێو ئەو چوارچێوەیە. بەڵام شیعری مەلحەمی، پەیوەستە بە سەرهەڵدانی دەقی ئەدەبی لە رۆژگاری یۆنانی و رۆمانییەکاندا، ئەوسا شیعری مەلحەمی دەقێکی چیرۆك ئامێز بووە و سەرگوزشتەیەکی رووداوی گێڕاوەتەوە، کە بە ژیان بەستراوبووەوە . جۆرێکی تر شیعری درامییە، ئەو هونەرە لەلای یۆنانییەکان بۆ تراژیدیا و کۆمیدیا دابەشکراوە، سەرەتای ئەو هونەرە زیاتر پەیوەندی بە بۆنە و تەقسە ئاینییەکانەوە هەبووە. جۆری چوارەم شیعری فێرکردنە" بریتین لەو هۆنراوانەی کە ئامانجیان فێرکردنە بۆیە لە دووتوێیاندا پەندو ئامۆژگاری و هەواڵ و زانیاری بەدی دەکرێ ".

ناکرێت شیعر لە خەیاڵ دابڕین و رووتی بکەینەوە، خەیاڵ رەگەزی سەرەکی شیعرە و ئەو رەگەزەش گەوهەری جیاکردنەوەی شیعر و پەخشانە، بەڵام خەیاڵدانی شاعیر لە ئاستێکەوە بۆ ئاستێکی تر دەگۆڕێت، لە کاتێکدا ئەگەر رۆشنبیریی و خوێندنەوە پەراوێز بخرێت.

2.1.3. لە رۆژنامەکەدا: بە خوێندنەوە و هەڵدانەوەی تەواوی ژمارەکانی رۆژنامەیKurdistan press وەك هەر رۆژنامە و گۆڤارێکی تری کوردی، فەزای ئەو لاپەرانەی بۆ بڵاوکردنەوەی هونەرەکانی ئەدەب تەرخانی کردووە زیاتر شیعر بۆ خۆی بردووە. بۆ ئەو چوار جۆرە ناوبراوەی شیعر، تا چەند رۆژنامەکە گرنگی بە بڵاوکردنەوەیان داوە، جۆری یەکەم واتە شیعری ویژدانی بە پلەی یەکەم دێت کە پانتاییەکی زۆری بۆ تەرخانکراوە، بەڵام دوو جۆرەکەی تر شیعری مەلحەمی و درامی دەقێك نیە بچێتە ئەو چوارچێوەیە. بۆ شیعری فێرکردنیش رۆژنامەکە لە سەرەتاوە تا نزیکەی ژمارە پەنجا لاپەڕەیەکی تایبەتی بە منداڵان کردۆتەوە بەناوی " ژیر" لەو لاپەڕەیەدا، وێنەی منداڵان، شیعر و چیرۆك و بابەتی تری تایبەت بەو جیهانە بڵاوکردۆتەوە. لە میانی لاپەرەکەدا چەند شیعرێك بۆ منداڵان بڵاوکراونەتەوە دەچنە خانەی ناساندن و فێرکردن"

راخەرێ وان گولێ چیچەك
فررەندێ تێ لەك ب لەك
هاڤینێ ئەم دچن وان
تەڤی پەز و کۆچ و جان
دەرباز دکن رۆژێن گەش
ل سەر وێ نەفەلا خوەش
دلیزن و دبەزن
هەیانی کۆچ داکەڤن
دەما چیا دبن سار
کولا دلێ من زۆزان
خاسما ل ناڤ کوردستان

ئەو شیعرانەی لە رۆژنامەکەدا بڵاوکراونەتەوە، دوو جۆرن، جۆرێکیان شیعری بڵاوکراوەی نێو دیوانی شاعیرەکانن و ستاف

رۆژنامەکە جارێکی تر بڵاویکردوونەتەوە، بە تایبەتیش شیعری کۆمەڵێك شاعیری سنووری کرمانجی خواروو" سۆرانی" پیتەکانی بۆ لاتینی گۆڕیون و بڵاویکردوونەتەوە، ئەم هەنگاوە شایستە بە پێزانین و دەستخۆشییە لە پێناوی ناساندن و دانەبڕانی مێژووی شیعر لە تەواوی کوردستان و دەرەوەدا، بەڵام بەداخەوە لە کاتی گۆڕینی چەند پیتێکدا، لە چەند دەقێکدا سەرکەوتوونین. جۆری دووەم ئەو دەقانەن لە لایەن خودی شاعیرەوە بۆ رۆژنامەکە نێردراون بە مەبەستی بڵاوکردنەوە.

لێرەدا نموونەیەك وەردەگرین کە ستافی رۆژنامەکە سەرکەوتوو نەبووە لە کاتی گۆڕینی پیتەکاندا. بۆ نموونە ئەگەر ئەم شیعرەی " هێمن" بەراورد بکەین بە روونی دیارە کە لە کاتی گۆڕینی پیتەکاندا بۆ لاتینی واتای چەند وشەیەك تێکچووە:

رقی پیرۆز، شیعری هێمن:

دەمگرێ ئەمما لە گرتووخانە رق ئەستوورترم
لێم دەدا ئەمما لەسەر داوا رەواکەم سوورترم
دەمکوژێ ئەمما بە گژ جەللادەکەم دا دێمەوە
کوردم و ناتوێمەوە، ناتوێمەوە، ناتوێمەوە

Rigi Piroz
Dem gire Emma le girt u xane rig esturtirm
Lem deda emma le ser dawa rewakem surtirim
Dem koje emma le kij celladekem da demewe
Kirdum u natwemewe natwemewe natwemewe

لە جیاتی پیتیQ پیتی G داندراوە، هەروەها وایانزانیوە emma ناوە پیتی یەکەمیان بە گەورە نووسیوە. هەروەها کۆمەڵێك هەڵەی زەقی تریشی تێدایە !

ئەو دەقە شیعرانەی لە رۆژنامەکەدا بڵاوکراونەتەوە، زۆربەی هەرە زۆریان بەشێکن لە هەست و سۆز و خەیاڵی شاعیر دەرهەق بە کێشەی نەتەوە و نیشتمان و خەباتی کوردایەتی و رەفتاری نامرۆڤانەی داگیرکەرانی کوردستان:

سترانەك بۆ هەڵەبجە، شیعری م مایی“ شیعرێکی درێژە و یەك لاپەڕەی رۆژنامەکەی بۆ تەرخانکراوە، شاعیر خەڵکی دەڤەری بادینانە، بەڵام ئەم شیعرەی بە شێوەزاری سۆرانی نووسیوە:

لۆلۆ مامۆ
هەر لەوێ بوو
بیستم دەنگی چەمی " سیروان "
هەر شەپۆلی ئاوازێکە
لەسەر ژێی کەمانچەی " کارزان "
بۆ من و بەهار و شیعر
هەر دەژەنی، هەر دەژەنی
هەزار حەیران و ستران

رۆژنامەکە چەندان دەقی شیعری بۆ هەڵەبجە بڵاوکردۆتەوە، لێرەدا دەقێکی تر وەردەگرین کە شیعری" ژ شەهیدێن هەلەبچە رە"یە لە نووسینی شاعیر“ ئەسکەرێ بۆیك

هاوارە خوەدێ، ئەڤ چی ئادارە
ئەڤ چ بەهارە، ئاگر دبارە
دشەوتن گوند، ئۆبەو باژار
باهار ژی سووجلوو دکە زارەزار

شیعرەکە ١٣ بەشە و یەك لاپەڕەی رۆژنامەکەی بۆ تەرخانکراوە، هەم وەك زمان، هەم وەك شیعر و شیعرییەت پڕە لە گوزارە، وێنە، رستەی شیعریی.

هەروەها لە هەمان ژمارەدا رۆژنامەکە چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ شاعیر کردووە، لە ژیانی ئەدەبی خۆی و ئەدەبی کوردی دەوێت، ئەم مانشێتەیان بۆ چاوپێکەوتنەکەی هەڵبژاردووە:" نڤیسکارین کورد ل کو دەرێ ژی بژین، بافرینن ئەو دەنگبێژێن گەلێ کوردن"

لەو دوو شیعرەی سەرەوەدا هەست بە رەگ و هەناسەی درامی لە شیعرەکاندا دەکرێت، بەڵام ناتوانین وەك دوو شیعری درامی پۆلێنیان بکەین.

لە تەواوی ژمارەکانیKurdistan press دا، نزیکەی ١٤٧ دەقی شیعری بە هەردوو زمانەکە تورکی و کوردی بڵاوکراونەتەوە، تورکییەکان زیاتر بۆ ناساندنی ئەدەبیاتی کوردییە بە تورك و تورکزمانەکان، بۆ نموونە لە میانی ژمارەکانیدا چەندا لاپەڕەیان بۆ هەژاری شاعیر تەرخانکردووە. لاپەرەکانی ئەدەب و هونەر و چاندی رووبەری هەرە زۆری بۆ بڵاوکردنەوەی شیعر بە زمانی کوردی تەرخانکراوە، شیعری شاعیرانی هەردوو چوار بەشەکەی کوردستان، بە رووسیاشەوە بڵاوکردۆتەوە، ئەوان هەڵوەستەیەکی دیاریان لەبەردەم شیعرەکانی جگەر خوێن و ئۆسمان سەبری کردووە. ئەمە و ئەم کورتە شیعرەی شێرکۆ بێکەس– یشیان بڵاوکردۆتەوە، شیعرەکە ناوی " قەڵەم"ە“

قەڵەمێ سەری خۆی هەڵگرت
هیچ دەفتەر و هیچ کاغەزێ
نەیانزانی
رووی لە کوێ کرد
چونکە ویستیان دایبدەن و
خۆی بە خۆی
بکوژێننەوە
چونکە ویستیان وا بنووسێ
هەر بە تەنیا
سوڵتانەکان
بیخوێننەوە !

شایانی باسە لە دامێنی ئەم شیعرەدا فەرهەنگۆكەك بۆ شیعرەكە كراوە و هاوواتای چەند وشەیەك بە كرمانجی نووسراوە. ئەگەر شیعری فێركردن وەك جۆرێك لە جۆرەكانی شیعر ئەمڕۆ هێزی خۆی لە دەست دابێت، بەڵام تا دێت شیعری ویژدانی رەگوریشەی خۆی باشتر و تۆكمەتر لەنێو مێژووی شیعری ئەمڕۆی كوردیدا دادەكوتێت. شاعیری كورد ئەگەر شیعری قارەمانێتیش بنووسێت ناتوانێت دەستبەرداری ویژدان بێت، ئەم شیعرەی سەبری بۆتانی هەست بزوێن و دڵڕفێنە:

شەپالا وەك گۆلا گەش

ئەز خۆلاما چاڤێن گەش

م دەست هاڤێت دەستێ وێ

خۆ هاڤێتە بەختێ وێ

ئەز دەمێ چومە دەستا

ئاڤا هیزل راوەستا

یاخود لەم چوار دێڕەشدا چەند جوان باس لە دۆخی كورد و ژیانی كوردەواری دەكات:

مۆزیك چەك و چەپەرە

شەڤ و رۆژ هەرە وەرە

كارێ مە كوردە ئەڤە

خەبات و كەیف و شەڕە

Kurdistan press لە چەندان ژمارەدا، لاپەڕەیەك، یاخود زیاتری بەناوی" دەنگێن نوو" كردۆتەوە، بەرهەمەكانی هی ئەو نووسەرانەن تازە دەست بە نووسین دەكەن، یاخود تا ئەو كاتە بەهۆی كەم بڵاوكردنەوە نەناسراو بوون، ئەو بەرهەمانەی لە لاپەڕەكانی دەنگێن نوو بڵاوكراونەتەوە، بە پلەی یەكەم شیعرن بە پلەی دووەم چیرۆكن! ئەمەش نموونەیەكە، لەو شیعرانەی لەو لاپەڕەیەدا بڵاوبۆتەوە: پرس، شیعری ئەحمەد حوسەینی"

زڤستان گەرمە

بینا مرنێ

ژ بارانێ تە

ئەورەك پرس

وێ نێزیك ببارە

ژ بەر! !

دلێ من

ب خوەدێ نكارە

ئەمەو رۆژنامەكە گرنگییەكی دیاری بە بواری وەرگێڕانی دەقی ئەدەبی داوە، بۆ نموونە لەو بەرهەمە ئەدەبیانەی كە وەرگێڕدراون و لە رۆژنامەكەدا بڵاوكراونەتەوە، دوو بەرهەمی ناوازەن، بەرهەمی یەكەم شانۆگەری" زمانی چیا"، ئەویتر شیعری ٣٣ گوللەی شاعیری كوردی بە توركینووس ئەحمەد عارف– ە،

ئەو چیا چیایێ مەنگەنەیێ یە

دەما ل وانێ رۆژ داڤێ

ئەڤ چیا زارۆكێ نەمرودێ یە

دەما ل هەمبەر نەمرودێ رۆژ داڤێ

سەرەڕای ئەو شیعرانەی لە پێشەوە ئاماژەمان پێدان، چەندان شیعری تر لە رۆژنامەكەدا بڵاوكراونەتەوە دەتوانرێت، دەیان لێكۆڵینەوەو وتاری رەخنەییان لەبارەوە بنووسرێت.

2.3. تەوەری دووەم: هونەری پەخشان

1.2.3. دەستپێك: هەر لە سەردەمی یۆنانەوە باسی هونەرەكانی شیعر و پەخشان كراوە، بەڵام پەیوەست بە چوارچێوەكانی ئەوێ رۆژێ، لە سەرچاوەیەكدا پێناسەی پەخشان بەم شێوەیە كراوە" هونەرێكە، وێنە و هۆش و هەستی مرۆڤ پیشان دەدات، بەڵام دوورە لە كێش و سەروا. لە رۆژگاری یۆنانەكاندا تراجیدیا هۆنراوە بووە، بەڵام ئەمڕۆ زیاتر بە پەخشان دەنووسرێت. ئەوێ كاتە هونەرەكانی پەخشان ئەم جۆرانە بوون: " پەندی پێشینان و قسەی نەستەق، گوتاردان، حكایەت و ئەفسانە، نامە و نامیلكە، كتێب دانان. پرۆفیسۆر عیزەددین مستەفا رەسوڵ رای وایە كە مەولودنامەكان سەرەتان بۆ پەخشانی كوردی، بەڵام تا ئێستا ساغ نەبۆتەوە ئایا پێش مەولودنامەكان پەخشانی ترمان هەبووە!

وەك چۆن رووداو و ژیان پەیوەستن بەیەكەوە، بەهەمان شێوە ژیان پەخشانێكی بەردەوامە، بەڵام ئەوەی لێرەدا قسە و باسی لەبارەوە دەكەین هونەركارییە لە ژیاندا چونكە " مەرج و بنەماكانی پەخشانی رەوان بریتییە لە" یەكەم ژیرییەكی پێگەیشتوو، دووەم خەیاڵ و بۆچوونێكی فراوان، سێیەم بەكارهێنانی بیر بۆ وەدەست خستنی چاكترین شێواز و وتە و مانا ".

ئەم هونەرەش وەك هونەرەكانی تر لەگەڵ گۆڕانكاریی و پێشكەوتنەكان لە ئاستی مرۆڤایەتی و زانستیدا جۆرەكانی گۆڕاون، ئەمڕۆ پەخشانی هونەری بۆ ئەم جۆرانە پۆلێنكراون: وتار، چیرۆك، رۆمان، شانۆ، ژیاننامە و بیرەوەری و بەرهەمی تر. بەڵام لێكۆڵەر لەم بابەتەدا تەنیا لەسەر پەخشانی ئەدەبی دەوەستێت و لەو گۆشەیەوە كۆمەڵێك تێكست لە رۆژنامەی Kurdistan press هەڵدەهێنێت و ئاماژە بە ئاست و پلەیان دەدات، بەڵام نابێت ئەوە فەرامۆش بكرێت كە پەخشانی ئەدەبی" هەموو ئەو پەخشانانەیە كە رێچەكەی ئەدەبیان گرتووە و لە نووسینی سیاسی یان ئابووری یان هەواڵی رۆژنامە یان نووسینی زاناكان و پزیشكان جیادەكرێتەوە. لە داڕشتن دا پوخت و لە بیر و لێكدانەوەدا بە سۆز و هەست بزوێنن و نووسەر تەعبیر لە قووڵایی دەروونی خۆی دەكات و لە روانگەی تێڕوانین و سەرنجی تایبەتی خۆیەوە دەڕوانێتە ژیان و كۆمەڵ و سروشت ". بە وەرگرتن و ئاماژەدان بە تێكستەكانی نێو رۆژنامەی

ناوبراو لەسەر جۆرەکانی پەخشان دەوەستێن و ئاستی گرنیگدانی ڕۆژنامەکە بەو هونەرە ئاشکرا دەبێت"

2.2.3. وتاری ئەدەبی: ئەم هونەرە بریتییە لە کورتە نووسینێك کە گوزارشت لە نووسەر، ئەدیب، ڕۆژنامەنووس دەکات، باشترە کورت و پوخت بێت. دەکرێت سەرەتای وتاری ئەدەبی لە مێژووی ئەدەبیاتی کوردیدا وابەستە بکرێت بە چاپکردنی یەکەمین نووسین سەبارەت بە ئەدەب، یاخود ئەو وتارە و گفتوگۆ زارەکییانەی کە لە گۆشەی مزگەوتەکاندا سەبارەت بە شیعر و نووسین کراون. بەڵام وەك بەڵگەنامەی بەردەستی نووسراو دەبێت دیسان ئاماژە بە " کوردستان ١٨٩٨" وەك یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی بدرێت، کە لە دووتوێی لاپەرەکانیدا چەندان وتار و بۆچوونی سەبارەت بە ئەدەب لە شێوەی وتاردا بڵاوکردۆتەوە. بەڵام وەك کتێب" کۆنترین دەقی پەخشانی نووسراوی کوردی کە تا ئێستا دۆزرابێتەوە کتێبەکەی عەلی تەرەماخی یە، کە گوایە ساڵی هەزاری کۆچی بەناوی سەرفی کوردی نووسیویەتی ".

ڕۆژنامەی Kurdistan press پڕە لە وتاری جوانی ئەدەبی، دیارە ناکرێت، یەك بە یەك ئاماژە بە وتارەکان بدەین، قسە و باسیان لەبارەوە بنووسین، هەر وەك نموونە تەنیا ئاماژە بە دوو وتار دەدەم" "چەند گۆتن " ناونیشانی وتارێکی شاعیر و نووسەر ئۆسمان سەبری یە، لە دوو توێیی چوار پەرەگرافدا چەند پرسێك دەخاتەروو:" هەیا دەمەکی پر نیزیك خوەندایێن مە کوردان وەك باڤ و کالێن خوە دگەل زمان و دیرۆکا گەلێ خوە بەندەوار نەدبون. لێ د ڤان چەند سالێن پاشین دا هن خۆرتێن ب رومەت چاڤدانە خوەندن و نڤیساندنا زمانێ خوە. باوەرم کو ئەڤ تەڤگەر دەستپێکا هشیاربونێ یە، کو کرەکە هۆلێ دلێ هەر کوردەکی بیربر و گەلپارێز گەش دکە.

ئەڤ هەرچار هویەرێن کو د دورێ پرتوکەکێ دا ددم چاپێ، بەری هەژدە سالان من ژ کۆڤارا چیا را شاندبو و تێ دا هاتبون بەلاڤکردن. ئیرۆ ژی دخوازم ڤان بویەرێن کو بەری چل– پێنجی سالی هن برایێن مە ئێن کورد پێ رابونە و ل پێش نەیاران ب چ مێرانیێ شەر کردن و ب خورتیا دلێن خوە چاوا چاڤێن دژمن شکاندنە و سەرێ گەلێ خوە بلند کرنە ژ نوڤا بدم بەر چاڤێن خۆرتێن کورد، دا بزانن رومەت، مێرانی و گەلپارێزی چاوا بویە و مە ئیرۆ چ دڤێ بکن" لە کۆتایدا نووسیویەتی:" قەنجێ گەل و قەنجخوازێ نیشتمان ئەون کو د ڕێیا سەرخوەبونێ و پاراستنا گەل دا ب جۆمەردی دمرن. سەد خوەزی ب دلێن وان شێران". دەکرێت ڕەخنە لە ئاماژەدان بەم وتارە بدرێت کە پەیوەندیدار نیە بە ئەدەب! ڕاستە، بەڵام خاڵی هەرە لە پێشەوە بۆ ئاماژەدان بەم وتارە نووسینی نووسەر و ئەدیبێکی کوردە، هەروەها هەڵوەستەی لەسەر دیرۆك کردووە، دیرۆکیش هەر تەنیا کۆمەڵێك ژمارە و ڕووداوی سیاسی و حزبی و کۆمەڵایەتی و ئابووری ناگرێتەوە، ناکرێت ئەدەبیش لەو مێژووەدا هەڵاوێر بکەین!

وتارەکەی نووسەر بە کوردییێکی ڕەوان و هونەرکارییێکی جوان داڕێژڕاوە. هەروەها هەست دەکرێت ئەدیبێك نووسیویەتی چونکە وتارەکە پڕە لە چنین و ڕستە و دەستەواژەی ئەدبیانە!

لە یادی دوو ساڵەی کۆچی دوایی شاعیر جگەرخوێن وتارێك بە ناونیشانی" جگەرخوێنی کورد" بڵاوکراوەتەوە، ئەمە چەند دێڕێکە:" هەر چەندە شاعیر لە سەرەتادا بە جگەر خوێنی کورد ناوی دەرکردوە، بەڵام هێدی هێدی ووشەی جگەرخوێن بە تەنیا دەمێنێتەوە و هەر هەمان واتەش دەبەخشێ... جگەر خوێن پەروەردەی شاخ و چیای کوردستانە، دەرچووی مزگەوت و حوجرەکانە، گوێچکەی بە شیعرە پڕ سۆزەکانی ئەحمەدی خانی و بیری ئازادی حاجی قادری کۆیی کرایتەوە، چاوی بە دیمەنی لاشەی هەڵواسراوانی خەبات گێڕانی کوردستان هەڵهێناوە.... شیعرەکانی جگەرخوێن چەکێکی بەکاربووە لە خەباتدا، ووشەکانی وەك گوللە جەرگی دوژمنی سمتوە، داگیرکەری ریسوا کردوە، ئاغا و شێخەکانی پەژارە کردوە و جوتکار و بەلەگەزەکانی بۆ خەبات هان داوە ". بەداخەوە ئیمزای نووسەر بەسەر وتارەکەوە نیە و بۆم ساغ نەبووەوە کێ نووسیویەتی. ئەم نووسینە پەخشانێکی هونەری و هەڵسەنگاندنێکی ئەدەبیانە و بۆچوونێکی وردە سەبارەت بە جگەرخوێن و بەرهەمەکانی.

ئەمە و دەکرێت ئەو بابەت و کورتە نووسینانەی دەچنە خانەی ڕەخنە و بۆچوونی کەسییەوە بخرێنە ئەو چوارچێوەیە، چونکە ڕەخنەش هونەرێکە بە چەندان قوتابخانە و ڕێباز و تەوژمێکدا تێپەڕیوە، کە لە هەر قۆناغ و سەردەمێکدا هەڵگری خاسیەت و تایبەمەندی خۆی بووە، ئەگەرچی ئەو هونەرە بە درەنگ و لە ڕێگای ئەدەبیاتی گەلانی ناوچەکە بۆ ئەدەبی کوردی پەڕیوەتەوە، بەڵام هەر زوو جێگە و پێگە و ڕێگەی بۆ خۆی گرتووە و بە گرنگیدانەوە کاری لەسەر کراوە، نەخوازەڵڵا لە سەرەتا زووەکانی سەدەی ڕابردوودا.

لەگەڵ وەرگێڕانی چەند پارچە شیعرێکی ئەحمەد عارف ئەم دوو وتارە دەربارەی شاعیر و شیعرەکانی بڵاوکرانەتەوە، یەکێکیان لە نووسینی محەمەد ئۆزون بە ناونیشانی" سێ شاعیرێن کورد لە پەرەگرافی یەکەمیندا نووسیویەتی:" سێ نڤیسکار" ئەحمەد عارف، کەمال بورقای، ئۆرهان کۆتان. هەر سێ ژی شاعیرن و ژ کوردستانا باکورن. هەر سێ ژی، ل گۆرا خوە ، ناڤدارن. و هەر سێ ژی ب ترکی دنڤیسن و زمانێ وان یێ ڕۆناکبیری و نڤیسینێ ترکی یە. هەروەها وتارێکی تاریق ڕەفیق بۆ سەر زمانی کوردی وەرگێڕدراوە و لە شیعرەکانی ئەحمەد عارف دەدوێت.

3.2.3.چیڕۆك: چیڕۆك هونەرێکی بەربڵاو و دیاری هونەرەکانی ئەدەبە و هەردەم لە دوای هونەری شیعر زۆرترین ڕووبەری داگیرکردووە، تەکنیکی چیڕۆك دەوەستێتە سەرچەند ڕەگەزێك

لەوانە" رووداو، گرێ، کەسەکان، واتا، چنین، کات، شوێن، یەکێتی بینا، ئەم هونەرە " هەواڵێك دەگێرێتەوە بەڵام مەرج نیە هەموو هەواڵێك چیرۆك بێت، بۆئەوەی هەواڵ ببێت بە چیرۆك پێویستە چەند خاسیەتێکی تێدابێت. وەك سەرەتا و ناوەند و کۆتایی ". کورد دەمێکە ئاشنا بووە بە چیرۆك بە تایبەتیش ئەگەر حکایەت و مەجلیسە گەرمەکانی گوێ ئاگردانی کوردەواری فەرامۆش نەکەین، کە شەوانە بە تایبەتیش لە زستاندا هەزاران راز دەگێردرانەوە، بەڵام ئەوەی لەم بابەتەدا شوێنی بۆ تەرخانکراوە، چیرۆکی هونەرییە، مێژووی ئەم هونەرە بۆ سەرەتاکانی سەدەی بیست دەگەرێتەوە، ئەمەش بە گوێرەی دەرفەت و هوشیاریی کۆمەڵایەتی و پێشکەوتنە ئابووری و تەکنۆلۆجییەکان گۆرانکاریی تێدا کراوە.

رەگەزەکانی چیرۆك بریتین لە" کەس، پاڵەوان= کێ؟. کات= کەی؟. شوێن= لە کوێ؟. رووداو= چۆن؟. سەبارەت= بۆچی؟. ئەنجام= چی؟ . وەك دەقی چیرۆك بۆ یەکەمینجار گۆڤاری رۆژی کورد چیرۆکی شەویش بە ئیمزای فوئاد تەمۆ لە ژمارە ١ و ٢ دا بڵاودەکاتەوە، پاشان لە ژمارە ٣ دا لەسەر هەمان شێواز و ناوەرۆکدا دەقێکی تر بڵاودەکاتەوە، کە لە دەقەکەی فوئاد تەمۆ نزیکە . دوای ئەمە بەهۆی پێشڤەچوونی رۆژنامەگەریی کوردی، چیرۆکی هونەری کوردیش پێشکەوت .

لە ژمارەکانی Kurdistan press دا زیاتر لە ١٥ چیرۆکی خۆماڵی و چەند چیرۆکێکی وەرگێردراو بڵاوکراونەتەوە. چیرۆکەکان لە ئاستی زمان، تەکنیك، چنینی رووداو جیاوازن. وەك نموونە سەرەتا ئاماژە بە بە چیرۆکێکی فرات جەوەری دەدەم. چیرۆکەکە بە ناونیشانی " کێژکا بێناڤ"و لە ژمارە ٨٣ بڵاوبۆتەوە." کەسێك لە شامەوە بۆ قامیشلو دەچێت لە هوتێل دادەبەزێت، شەو خەون بە کچێك دەبینێت، کە بەیانی خەبەری بۆتەوە ناوی ئەو کچە لە لای بۆتە مەراق، لە خەڵکی شام و حەلەب دەپرسێت ناوی ئەو کچە چییە؟ ئەوانیش دەڵێن: " خەیۆ وەللاه ئەم نزانین ". ئەم چیرۆکە بە زمانی کوردییەکی رەوان و پاراو، چنینێکی جوان نووسراوە و سوود لە تەکنیکی نوێی نووسینی چیرۆك وەرگیراوە.

هەروەها هەڵوەستە بۆ ئەم چیرۆکەی نورەددین زازا دەکەم، نووسەر لە رۆژی ١٩٧٨/١/٢٦ چیرۆکی" کورمێ دارێ " نووسیوە و پاشان لە رۆژنامەی Kurdistan press بڵاویکردۆتەوە. سێ کەسایەتی سەرەکی رۆڵ دەبینن، شوێن ئامەدە لە باکووری کوردستان و باس لە سەرەتاکانی دروست بوونەوەی خەباتی چەکداری لە باشووری کوردستان دەکات.

سێ جامێرێن کورد، گهانە هەڤ، ب هەڤ رە رونیشتنە و دپەیڤن.

باڤێ رەشۆ ژ کوردستانا ترکیێ یە، باڤێ مستێ ژ یا سوریێ یە و باڤێ رستەم ژی یا ئیرانێ یە. ،مەرڤێن خوەشرەوشن و ئەمرێ وان د ناڤ ٤٥ و ٥٥ سالان دە یە. ل ئامەدێ، ل مالا کوردێ سورێ نە.

باڤێ مستێ: مە کر نەکر مە ژی کورێ خوە زەفت نەکر" ئەوی ژی چوو خوە گهاندە وێ دەرێ و کەتە پارتیا جەلال " د تەخمینا من دە ژی رە " یەکێتیا نیشتمانی" دبێژن. ما کورێ تە ب کیژان پارتی رە یە؟ من بیهیست کو کوردێن کو ژ ترکیێ تێن ب پارتی دیموکرات رە نە.

ئەگەرچی لەباری هونەری تەکنیکی نووسینی چیرۆکدا، بابەتەکە جوان چینی بۆ نەکراوە و زیاتر ئاوێزان کراوە بە حکایەتی سەردەم، بەڵام لە ناوەرۆك و دارشتن و زمان پاراویدا ئاستێکی دیاری هەیە، لە ناوەرۆکدا ئاماژەدانە بە فەرامۆشکردنی خەباتی حزبی و گەرانەوەیە بۆ خەباتی کورد و کوردایەتی، وەك ئەڵتەرناتیڤێك بۆ ژیانی حزبایەتی.

ئەگەر وەك دەقێکی ئەدەبی خوێندنەوە بۆ ئەم چیرۆکە بکرێت دەچێتە چوارچێوەی چیرۆکی تەرکیبی و ناچێتە خانەی چیرۆکی تەحلیلییەوە، چونکە چیرۆکی تەحلیلی" زیاتر بایەخ بەشی کردنەوەی باری دەروونی پاڵەوانی چیرۆك دەدات وەك

4.2.3.**شانۆنامە**: شانۆ لە لای یۆنانییەکان، لەگەڵ ناسینی ئاین داهێنراوە. ئەوان دوو جەژنیان هەبووە لە جەژنی لینیا دەقی کۆمیدیا و لە جەژنی دایونیسوس تراژیدیا پێشکەش دەکرا. پاشان لەگەڵ رەوتی پێشکەوتنی کۆمەڵگادا شانۆگەریش پێشکەوت و جۆرەها شێوە و شێوازی وەرگرت. دوای هەزاران ساڵ ئینجا کورد ئاشنابووە بە ژیانی شانۆنامە و شانۆگەریی، یەکەمین شانۆنامەی کوردی عەبدولرەحیم رەحمی هەکاری بەناوی پیەسی " مەمی ئالان" نووسیویەتی، هەروەها جەمعیەتی زانستی کوردی کە لە ناوەراستی بیستەکانی سەدەی رابردوو لە شاری سلێمانی دامەزراوە، رۆڵێکی دیاری گێراوە بۆ پەرەپێدانی شانۆی کوردی، ئەمەو پێش دامەزراندنی ئەو کۆمەڵەیە، ساڵی ١٩٢٢ چیرۆك یان شانۆگەری (قرالیچە) لە شاری سلێمانی، لە گۆرەپانی ئەسحابەسپی پێشکەشکراوە. پاشان ساڵی ١٩٢٨ لە کۆیە چەند چیرۆکێك لە ژێر چاودێری مەلا محەمەدی کۆیی پێشکەشکراوە، لە هەولێریش ساڵی ١٩٣٠ چیرۆکی (کچی کوردستان) پێشکەشکراوە . ئەمانە سەرەتان، پاشان کوردەواری ئاشنا بووە بە ئەزموون و پێشکەوتنەکانی شانۆ لە جیهاندا. سەرەتای هەفتاکانی سەدەی رابردوو، قۆناغی دامەزراندن و پێشکەوتنی شانۆیە لە کوردستاندا. دەقی شانۆیی لە سەرەتادا وەك دەقێکی شیعریی ئامادەکراوە نووسراوە، بەڵام هەڵگری هەمان خاسیەت و پێکهاتەی دەقێکی شیعری رووت نەبووە، بە تایبەتیش لە سەردەمی یۆنان، پاشان رۆمانیشدا پێگەی خۆی لە دەست نەداوە ئەوەی جێگای هەڵوەستەیە لە ژمارە٧٩دا دەقی شانۆیی"زمانی چیا"ی نووسەری بەریتانی هارلۆد پینتەر بڵاوکراوەتەوە، دەقەکە محەمەد ئۆزون بۆسەر زمانی کوردی وەریگێراوە، بەڵام دیار نیە لە کام زمان

وەریگێڕاوە ! شانۆگەرییەکە سێ لاپەڕەی رۆژنامەکەی گرتووە، وەرگێڕ لە میانی یەك لاپەڕەی رۆژنامەکەدا وتارێکی وردی سەبارەت بە ناوەڕۆکی دەقەکە نووسیوە، وتارەکە لەژێر ئەم ناونیشانە دایە:" زمانێ چیان و زمانێ کوردی. ئۆزون دەنووسێت" سالی ١٩٨٩ بۆ یەکەمینجار لە ولاتی هۆلەندا هارلۆد پینتەری بینیوە. بۆ ئاشنابوون بە دیمەنێك لەشانۆگەرییەکە و ئاستی زمانی وەرگێڕانەکەی چەند دێڕێك دەنووسمەوە:

ڕێزەکە ژ ژنان. پیرێژنەکێ، دەستێ وێ پێچایی. ئەلبکەکێ ل بەر لنگێ وێ. ژنەکە جوان کو ئالیکاری ل دەست و ملێن پیرێژنێ دکە. چاوشەکی تێ، ل پەی وی زابتەکی. زابت، ب تلی. ژنا جوان نیشان ددە.

چاوش: ناڤێ تە؟

ژنا جوان: مە ناڤێ خوە گۆتییە.

چاوش: ناڤێ تە؟

ژنا جوان: مە ناڤێ خوە گۆتییە.

چاوش: ناڤێ وە؟

زابت (ژ چاوش رە): دەڤێ خوە بگرە. (ژ ژن جوان رە) گلییێن تە هەنە؟

ژنا جوان: پیرێ... ئەو گەز کرن.

زابت: کی؟

* ناڤبەر

کێ؟ کێ گاز کر؟

ژنا جوان: ئەڤ، پیرێ. دەستێ وێ گەزکری یە. لێ بنهێرە. دەستێ وێ گەز کرن. بنهێرە، ئەڤ خوینە.

چاوش (ژ ژنا جوان رە): ناڤێ تە چی یە؟

زابت: دەڤێ خوە بگرە

* ئەڤ بەر ب پیرەژنێ دەرە.

چ ب دەستێ تە قەومی؟ کەسەکی دەستێ تە گەز کر؟

* پیرەژن هێدی دەستێ خوە بلمد دکە و ل وی دنهێرە.

کێ وەها کر؟ کێ دەستێ تە گەز کر؟

ژنا جوان: سەگەکی هار.

زابت: کیژان

* ناڤبەر.

5.2.3.**ڕۆمان :پسپۆران** و ڕەخنەگران لەسەر چەند بنەمایەك چیرۆك و ڕۆمان لە یەکتر جیادەکەنەوە بە تایبەتیش لەباری تەکنیك و درێژ و کورتیدا، رایەك هەیە کە ڕۆمان پێویستە ژمارەی وشەکانی لە پەنجا هەزار تا شەشت هەزار وشە بێت. بۆ سەرهەلدانەکەشی وابەستەی دەکەن بە پەیدابوون و پێشکەوتنی پیشەسازی و شار. تا ئێستاش کە باس لە ڕۆمانی کوردی دەکرێت ئاماژە بە ڕۆمانی " مەسەلەی ویژدان١٩٢٧–١٩٢٨" ی ئەحمەد موختار جاف و پێش ئەمیش "لە خەوما١٩٢٥" ی جەمیل سائیب دەکرێت. پاشان ناوی دەقێکی محەمەد عەلی کوردی دێت بەناوی" نازدار یا کچی کورد لە لادێ" کە سالی ١٩٣٦ بە ئەلقە لە گۆڤاری " ڕووناکی" بلاوبۆتەوە. ئینجا " پێشمەرگە"ی ڕەحیمی قازی و " " ئاشتی کوردستان" ی محەمەد سالح سەعید و " ژانی گەل" ی ئیبراهیم ئەحمەد، ئەمانە دەبنە سەرەتا بۆ ڕۆمانی کوردی لە باشووری کوردستاندا، هەروەها لە لای کوردەکانی یەکێتیی سۆڤیەتیش کارەکانی عەرەبی شەمۆ بە تایبەتیش ڕۆمانی " شوانی کرمانج" تا ئێستا بە یەکەمین ڕۆمانی کوردیی دێتە ژمارکردن کە بە شێوەزاری کرمانجی چاپکراوە لە سالی ١٩٣٥دا، هەروەها نابێت بەرهەمەکانی سەعید ئیبۆ، حاجی جندی و عەلی عەبدولرەحمان – مەمیدۆڤ نابێت فەرامۆش بکرێن.

زۆر بە کورتی ڕۆمانی کوردی بەسەر ئەم قۆناغانەدا دابەش کراون:

١– هەولە سەرەتاییەکان ١٩٢٧– ١٩٧٠

٢– وەستان ١٩٧١– ١٩٨٠

٢– قۆناغی دامەزراندن ١٩٨١– ١٩٩٠

٣– قۆناغی پێشکەوتن ١٩٩١ تا ئێستا

لە هەشتاکانی سەدەی رابردوو رۆژنامەگەریی کوردی بە بەرنامە دەستی بە بلاوکردنەوەی بابەت و تەوەر کرد لە پێناوی برەودان بە پێویستی بوونی ڕۆمان لە لای کورد. یەکێك لەو ڕۆژنامانە Kurdistan press بوو کە چەندان بابەت و لێدوان و شیکاری سەبارەت بە ڕۆمانی کوردی بلاوکردۆتەوە . لێرەدا ئاماژە بە چەند بابەتێك دەدەم کە لە ژمارەکانی بلاوکراوەتەوە:

ڕۆمان و کورتە چیرۆك، ژمارە ٥٧. لاپەڕەکانی ئەدەب و چاند لە ژمارەکانی ٨٣، و٨٤ و ٨٥ تەرخانکراوە بۆ ڕۆمان، لە ژمارە ٨٨ دا خوێندنەوە بۆ ڕۆمانێك کراوە، هەروەها لە چەندان ژمارەی تردا خوێندنەوەی تر بۆ ڕۆمانی ژانی گەل و کارەکانی سەلیم بەرەکات و عەرەبی شەمۆ و چەندان نووسەری تر کراوە.

6.6.3. **بابەتی تر:** لە ژمارەکانیKurdistan press دا چەندان بابەتی تر لە لاپەرەکانی ئەدەب و هونەر و چاندا بلاوبوونەتەوە، کە شایستە بە لێدوان و لێتوێژینەوەن، بەلام دیارە ئێرە تەنیا تایبەتە بە هونەرەکانی ئەدەب. لە لاپەرەکانی پێشوودا لە دوو جۆری هونەری ئەدەب " شیعر، پەخشان" دواین. لە پەخشاندا باسمان لە" وتار، چیرۆك، شانۆگەریی کرد. لێرەدا دەپرسم ئەی مێزگەرد و ئەو چاوپێکەوتنانەی لە ڕۆژنامەکەدا بلاوبوونەتەوە، تەنیا دەچنە خانەی هونەری ڕۆژنامەگەریی و پەیوەندار نین بە هونەری ئەدەب! ؟ بەرای من ئەگەر هونەری ڕۆژنامەگەرییش بن، بەلام هونەری ئەدەب لەو دوو بابەتەدا غائیب نیە، بەلکو چاوپێکەوتنەکان و ئەو تاکە مێزگەردەی بلاویکردۆتەوە، لە وتاری ئەدەبی نزیکن و هەست دەکرێت وەلامەکان کورتە وتاری ئەدەبین، هەر بۆیە لێرەدا تەنیا ئاماژەیان پێدەدەم"

أ- دێبات– مێزگەرد" لە ژمارە ٧٨ دا لە لاپەڕە ١٠ و ١١ دێباتێکی سەرنجڕاکێشەر لەژێر ئەم ناونیشانەدا بڵاوکراوەتەوە:" رەوشا ئەدەبیاتا کورمانجی ل کوردستانا باشوور" محەمەد ئۆزون مێزگەردەکەی بەڕێوەبردوەو هەر یەکێك لە مەحفوز مایی و خەلیل دهۆکی بەشدارن. ئۆزون بەم پێشەکییە دەستی بە دێباتەکە کردووە" هەڤالنۆ، هون ژ کوردستانا ئیراقێ نە، ب زاراڤێ کورمانجی دنڤیسن. کوردێن ل کوردستانا سوریێ و ترکیێ هەیە وان ژ نڤیساندنێن وە تونە. مە دلهەبو کو ئەم هنەك ئاگاهداری ببن خوێندەڤانا ل سەر رەوشا ئەدەبیاتا کو ب زاراڤا کورمانجی ل کوردستانا ئیراقێ تی نڤیساندن. هون دکارن بەحسا رەوشا خوە ب خوە بکن، ئێ بەحسا کێمانی و ئیمکانێن خوە بکن و دانوستاندن د ناڤبەرا ئەدەبیاتا کو ب کورمانجی و سۆرانی ل کوردستانا ئیراقێ دە تی نڤیساندن بەحس بکن. ئێ ب پارچێن فن رە دانوستاندن چاوانە و دڤێ چ د ڤی وارێ دە بێ کرن. مە دخواست ئەم ل سەر ڤێ یەکێ ب هەڤ رە بپەیڤن. لە میانی کۆمەڵێك پرسیاردا هەر یەکێك لە خەلیل دهۆکی و مەحفوز مایی بە گوێرەی بینین و خوێندنەوە و ئەزموونی خۆیان وەڵامی پرسیارەکانیان داوەتەوە. بۆ نموونە بۆ وەڵامی پرسیارێك ئایا لەو ساڵانەدا لە کوردستانی عیراقدا هیچ رۆژنامە و گۆڤارێك بە زاری کرمانجی دەردەچێت؟ خەلیل دەهۆکی دەڵێت" ل دهۆکێ ڤان سالێن داوین رۆژنامەیەکێ دەرکەت ژ بۆ خۆرتێن کورد ب زاراڤێ کورمانجی ناڤێ وێ " دەنگێ مە "یە. نڤیسکارێن خۆرت و نو ل ڤێ رۆژنامێ دنڤیسینن. یەکێك لەو کێشانەی لە دێباتەکەدا هەڵوەستەی بۆ کراوە نەبوونی رۆمانە، محفوز مایی ئاماژە بە هەوڵێك دەدات بۆ نووسینی رۆمان لە لایەن نزار سەعید دا.

ب- چاوپێکەوتن" لەژێر ناونیشانی" زنجیرا نڤیسکارێن کورد" هەر لە ژمارە هەفتادا تا دوا ژمارە کە ژمارە نەوەد و سێ یە، لە رێگای چاوپێکەوتن و بڵاوکردنەوەی دەق و وتاردا گرنگی بە بەرهەمی ئەم شاعیرانە دراوە و لە لاپەرەکانی ئەدەب و هونەر و چاندا لاپەڕە یاخود زیاتری بۆ تەرخان کردوون:

شێرکۆ بێکەس، ژمارە ٧٠
ئیحسان ئاکسۆی، ژمارە ٧٢
ئۆسمان سەبری، ژمارە ٧٤
کوردۆ حوسێن، ژمارە ٧٥
مالمیسانژ، ژمارە ٧٧
کۆیۆ بەرز، ژمارە ٧٧
ئەحمەد قەرەنی، ژمارە٧٧
موئەیەد تەیب، ژمارە ٧٨
ئەحمەد عارف، ژمارە ٨٠
کەمال بورقای، ژمارە ٨٠
ئۆرهان کۆتان، ژمارە ٨٠
ئەسکەرێ بۆیك، ژمارە ٨١
تیرێژ، ژمارە ٨٢
ناجی کوتلای، ژمارە ٨٣
تۆسنێ رەشید، ژمارە ٨٣
فرات جەوەری، ژمارە ٨٣
موسا عەنتەر، ژمارە ٨٤
تۆری، ژمارە ٨٥
سەعیدێ ئیبۆ، ژمارە ٨٦
خەلیل دهۆکی، ژمارە ٨٦
مەحفوز مایی، ژماارە ٨٦
قادر رەشید، ژمارە ٨٧
شاهینێ ب سۆرەکلی، ژمارە ٨٨
ئیبراهیم ئەحمەد، ژمارە ٨٩
مەحمود باکسی، ژمارە ٩٠
عەبدوڵڵا گۆران، ژمارە ٩٠
دەروێش م فەرحۆ، ژمارە ٩٠
کارلێنێ چەچانی، ژمارە ٩١
بابایێ کەلەش، ژمارە ٩١
ئەمەریکێ سەردار، ژمارە ٩١
مامۆستا هێمن، ژمارە ٩٢
تاهارێ برۆ، ژمارە ٩٣
ڤاڤار کوخی، ژمارە ٩٣

بە جارێکی تر خوێندنەوەی بەرهەم و چاوپێکەوتنەکانیان، ئاستی ئەوێ رۆژیی ئەدەب و بیرکردنەوە و رۆشنبیریی ئەو ئەدیبانەمان بۆ دەردەکەوێت!

4.ئەنجام و راسپاردە

١– رۆژنامەگەریی کوردی لە تاراوگەدا بە جۆرێك فەرامۆشکراوە، تا ئێستا دەرفەتێك نەڕەخساوە هەر هیچ نەبێت لە سەرەتادا کۆبکرێنەوە و پۆلێن بکرێن، ئینجا لە مەڵبەندێك یاخود لە شوێنێکی شیاو و شایستە بپارێزرێن.

٢– رۆژنامەگەریی کوردی لە تاراوگەدا وەك رۆژنامەگەریی وڵات، بریتین لە رۆژنامەی حزبی، رێکخراوەیی، گشتی و تایبەتمەند، لەژێر هەر ناوێك دەرچووبن، بڵاوکردنەوەی ئەدەبیان فەرامۆش نەکردووە، بەڵام لە رۆژنامەیەك بۆ یەکێکی تر ئەو رووبەرەی تەرخانیان کردووە جیاوازن.

٣– رۆژنامەی Kurdistan press ئەگەرچی لە رووپەڕی پێشەوەیدا نووسراوە رۆژنامەیەکە ١٥ رۆژ جارێك دەردەچێت، بەڵام لەبەر کێشەی ئابووری نەیتوانیوە، هەموو پازدە رۆژ جارێك دەربچێت. لە ساڵی ١٩٨٦ تا ١٩٩٢ لە ستۆکهۆڵم دەرچووە.

رۆژنامەیەکی گشتی بووە بەڵام سیاسەت زۆرترین رووبەری بۆ خۆی بردووە، ئەگەرچی بە زمانی کوردی" پیتی لاتینی" و تورکی دەرچووە، بەڵام بەشە تورکیەکەشی بۆ باسکردنی کێشەی کورد و هەواڵەکانی پێشمەرگە و رەوەندی کوردستانی تەرخانکردووە، لە لاپەرەکانی پێشوەیدا هەست بە لایەنگری حزبی دەکرێت، بەڵام لەو لاپەرانەی بۆ بڵاوکردنەوەی بابەتی ئەدەبی، هونەری و چاندی تەرخانی کردووە، هەست بەو لایەنگرییە ناکرێت.

٤- بە گوێرەی بەدواداچوونی توێژەر ئەم رۆژنامەیە، دەوڵەمەنترین رۆژنامەی سیاسی کوردییە کە لە تاراوگە دەرچووبێت و بەو شێوەیە گرنگی بە بڵاوکردنەوەی بابەتی ئەدەبی دابێت.

٥- لەم لێکۆڵینەوەیەدا رۆشنایی خراوەتەسەر هونەری شیعر و هونەری پەخشان لە رۆژنامەکەدا، لەو بوارەدا کۆمەڵێك دەق بڵاوکراونەتەوە بەشێکن لە رووداو و ژیانی رۆژنانەی نەتەوەیەك لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا چەوساوەتەوە، شەهید کراوە، زیندانی کراوە، لە خاکی خۆی ئاوارە و دەربەدەر بووە. ئەدەبی نێو رۆژنامەکە ئەدەبی زیندان، ئەدەبی سیاسی، نیشتمانپەروەری، قارەمانێتی و ئەدەبی پێشمەرگەیە.

٦- لە پێناوی باشتر و زیاتر ئاشنابوون بە رۆژنامەکە پێشنیار دەکەم جارێکی تر تەواوی ژمارەکانی بە تیراژێکی زۆر لە یەك بەرگدا چاپ و بڵاوبکرێنەوە، هەروەها راسپاردەم بۆ بەشی کوردی لە زانکۆکانی کوردستاندا لیژنەیەك پێك بهێنێن بە سۆراغکردنی ئەو جۆرە رۆژنامانە بە تایبەتیش ئەوانەی بە کرمانجی بە پیتی لاتینی چاپکراون، هەر هیچ نەبێت جارێ بابەتە ئەدەبی، هونەری و کولتورییەکان پیتەکانیان بگۆڕدرێن و چاپ بکرێنەوە. بۆ نموونە رۆژنامەیەکی وەك Kurdistan press دەیان دەق، چاوپێکەوتن و وتاری تێدایە دەکرێت لێکۆڵینەوەیان لەبارەوە بنووسرێت و ببن بە سەرچاوە بۆ بابەتی ئەکادیمی.

5.سەرچاوەکان

1.5. بە زمانی کوردی:

1-ئیسماعیل تەنیا، رابەری رۆژنامەگەریی کوردی (١٩٧٥-١٩٩٣) ، چاپی یەکەم، چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر ٢٠١٣

2-جەمال خەزنەدار، ئینسکۆپیدیای رۆژنامەگەریی کوردی، بەرگی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٤

3-دڵشاد عەلی " دکتۆر"، بنیاتی هەڵبەست لە هونراوەی کوردیدا، چاپخانەی رەنج، سلێمانی ١٩٩٨

4-سابیر رەشید، رۆمانی کوردی خوێندنەوە و پرسیار، ، بەشی یەکەم، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانە دیار نیە، هەولێر ٢٠٠٧

5-شوکریە رەسول، ئەدەبی کوردی و هونەرەکانی ئەدەب، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر ١٩٨٩

6-عەزیز گەردی، پەخشانی کوردی، لە بڵاوکراوەکانی زانکۆی سەلاحەددین، کۆلێژی ئەدەبیات- بەشی کوردی، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر١٩٨٧

7-عبدالرزاق بیمار، پەخشانی کوردی، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، چاپخانەی دار الحریە للگباعە، بەغدا ١٩٩٨

8-عیزەدین مستەفا رەسول " دکتۆر"، ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی یەکەم، بەغدا ١٩٧٠

9-نەوزاد عەلی ئەحمەد، هونەرەکانی ئەدەب لە رۆژنامەگەریی کوردی ١٩٦١- ١٩٩١، چاپخانەی روون، سلێمانی ٢٠٠٣

10-نەوزاد عەلی ئەحمەد، رۆژنامە لە کتێبدا، بەرگی چوارەم، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر ٢٠١٤

11- نەوزاد عەلی ئەحمەد، منداڵ و ئەدەب، چاپی یەکەم، چاپخانەی روون، سلێمانی ١٩٩٨.

12-هیمداد حسێن، رۆڵی گۆڤاری هیوا لە پێشخستنی هونەرەکانی ئەدەب، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر ١٩٩٨

Rohat Alakom, KURDEN SWEDE 1965-2005, –13 SERKLAND, Apec Tryck, 2006 Stockholm

2.5. بە زمانی عەرەبی

1- محمد حسنین هیکل (دکتور)، پوره الادب، دار المعارف، الگبعه الپانیه مصر 1986

2- محمد مندور(دکتور)، الادب وفنون، دار نهچه مصر للگبع والنشر

3- معروف خزنەدار(دکتور)، موجز الادب الکردی المعاصر، الترجمه عن اللغه الروسیه" الدکتور عبدلمجید شیخو، حلب ١٩٩٣

4- رشاد رشدی(دکتور)، فن القصه القصیره، بیروت، دار العوده 1975

5- علی جواد الڤاهر(دکتور)، الخلاصه ڤی مڤاهب الادب الغربی، من منشورات الموسوعه الصغیره، دار الحریه للگباعه، بغداد ١٩٨٣

6- وزارەت الاعلام، الشعر و الفنون، مختارات من الابحاپ المقدمه لمهرجان المربد الپالپ ١٩٧٤، من منشورات وزاره الاعلام- الجمهوریه العراقیه، سلسله کتاب الجماهیر ٢٠، دار الحریه للگباعه، بغداد ١٩٧٤

7- حسین القبانی، فن کتابه القصه، بیروت ١٩٧٩

3.5. بە زمانی سویدی

Kurderna- Fyrtio år i Sverige (Serkland-2007) ،Rohalat Alakom

4.5. ماڵپەڕ "سایت"

kurdistan-press.org

5.5. چاوپێکەوتن

عومەر شێخمووس، رۆژی ٢٠١٧/٧/٢، ستۆکهۆڵم- سوید.

رێناس نەورۆزی، رۆژی ٢٠١٧/١٢/١٠ لە رێگای فەیسبووکەوە.

فنون الادب في صحيفة Kurdistan press الصادرة في السويد

الملخص:

الصحافة الكردية اهملت في المهجر بشكل من الاشكال، وحتي الآن ومنذ البداية لم تتح الفرص لجمع تلك الصحف والبحث فيها والحفاظ عليها من التلف في مكان مناسب. الصحافة الكردية في المهجر، حالها كحال الصحافة الكردية في الوطن، أغلبها صحف حزبية وتنظيمية، عامة وخاصة وتحت أي مسمي كانت. اهتمت هذه الصحف بالادب. لكن هذا المساحة المعطاة لنشر الجانب الادبي يختلف من صحيفة لأخري. صحيفة Kurdistan press، مع انه مكتوب علي غلافها الأول انها صحيفة نصف شهرية، لكن بسبب المشاكل المالية، لم تستطع الصدور كل خمسة عشر يوم.

صدرت هذه الصحيفة في العاصمة السويدية ستوكهولم منذ سنة 1986 وحتي سنة 1992. تعتبر صحيفة عامة، لكن الطابع السياسي كان يطغي عليها، ومع انها كانت تصدر باللغة الكردية "الاحرف اللاتينية" واللغة التركية، حيث القسم التركي من الصحيفة أيضاً، كان عن المسالة الكردية وأخبار البيشمركه والجالية الكردية ويظهر في صفحاتها الأولي الجانب الحزبي، لكن في الصفحات المخصصة للأدب والفن و الثقافة فاننا لانجد هذا الشيء. بحسب متابعة الباحث لهذه الصحيفة، فانها تعتبر من أغني الصحف الكردية الصادرة في المهجر واهتمت اهتماماً ملحوظاً بالمواضيع الأدبية. في هذا البحث، تم القاء الضوء علي فن الشعر والنثر في الصحيفة، وفي هذا المجال، نشرت الصحيفة الحياة اليومية والاحداث اليومية لقومية تعرضت للاضطهاد في أجزاء كردستان الأربعة، حيث قدم ابناء هذه القومية الشهداء وتعرضوا للجوء القسري والسجون وكافة أصناف التمييز علي أرضهم. القسم الأدبي في الصحيفة هو أدب السجون، أدب سياسي، وطني وعن أدب وبطولات البيشمركه. ولأجل زيادة المعرفة بهذه الجريدة، فأني أقترح ان يتم جمع كل أعدادها مرة أخري ويتم طباعتها ونشرها في مجلد واحد، كذلك توصيتي للأقسام الكردية في جامعات كردستان، ان يشكلوا لجنة للبحث عن هكذا صحف وخاصة تلك الصحف الصادرة باللهجة الكرمانجية وبالاحرف اللاتينية وان يتم جمع المواضيع الأدبية والفنية والثقافية في تلك الصحف وتغيير طريقة كتابتها من اللاتينية الي الأحرف الكردية العربية وطباعتها علي أقل تقدير. ومثال ذلك، صحيفة Kurdistan press حيث تحتوي هذه الصحيفة علي عشرات النصوص واللقاءات والمقالات التي يجب البحث فيها، حيث ستصبح هذه النصوص مصدراً للمواضيع الأدبية مستقبلاً.

الكلمات الدالة: فنون الأدب، صحيفة Kurdistan press، السويد.

Art of Literature in "Kurdistan Press" Published in Sweden

Abstract:

The Kurdish press in exile has been neglected. There has not yet been an opportunity to collect everything related to the Kurdish press from its inception and then classify it so that it can be kept in an appropriate center. The Kurdish press in exile, like the press inside the country, includes partisan, public and private press, as well as the press of the professional organizations. The newspapers published in the exile, regardless of their names, did not neglect the publication of articles and literary products but it differed from one newspaper to another. The Kurdistan Press was issued every 15 days, but due to financial problems, it was not always issued as such. This newspaper was published in Stockholm from 1986 to 1992. It was a general newspaper, but most of its subjects were political. The newspaper was issued in Kurdish _ Latin alphabets _ as well as Turkish. The Turkish edition was devoted to the Kurdish issue and the news of the Peshmerga and the Kurdish community abroad. Although there is a partisan tendency in the first pages, but in the pages dedicated to literature, art and culture there was no such a tendency. Based on the study and follow-up of the researcher for this newspaper, it turns out to be one of the most important newspapers among the newspapers issued abroad in view of its widespread interest in the publication of literary subjects. In this research, the poetry and prose art published in the above-mentioned newspaper, highlighted. A series of texts which have been considered an integral part of events and daily life of a nation, its members being persecuted, martyred, imprisoned or deported from their homes in the four parts of Kurdistan, have been published in the newspaper. Therefore, the literature, published in this newspaper, is considered a prison literature, in addition to be a political literature as well as the literature of Peshmergas' heroic operations. To get a closer look at this newspaper, I suggest reprinting all its issues in one volume and publishing many copies of it. My recommendation to the Kurdish department of the universities in Kurdistan is to form a committee to search for all the newspapers, issued abroad, especially the newspapers that were written in Latin alphabet for Northern Kurdish dialect (Kurmanjí), at least to change the alphabets of literary and artistic subjects. For example, there are dozens of interviews, literary texts and articles in Kurdistan Press which can be used as the source of many academic subjects.

Keywords: Art of Literature, "Kurdistan Press", Sweden.